

Hoe gaat ABP om met... ...de energietransitie

Het gesprek met deelnemers en maatschappelijke organisaties is een belangrijk onderdeel van ons beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen. ABP biedt graag informatie over het beleid en hoe we daar in de praktijk mee omgaan. Daarom delen we onze kijk op relevante maatschappelijke onderwerpen in position papers.

In deze position paper geven we onze visie op de energietransitie en hoe ABP daar in haar beleggingen mee omgaat. De focus in deze paper ligt op onze beleggingen in producenten van primaire energie* en energieleveranciers in de nutssector. Hierover krijgen we veel vragen van deelnemers en maatschappelijke organisaties. Op onze website staat uitgebreide informatie over onze brede aanpak van het tegengaan van klimaatverandering.

Deze en andere position papers zijn (ook in Engelse vertaling) te vinden op onze [website](#). Daar staan ook onze factsheets over maatschappelijke thema's bij beleggen in verschillende sectoren.

Waarom een position paper over de energietransitie?

De gevolgen van klimaatverandering zijn nu al zichtbaar en nemen in de toekomst verder toe. De uitstoot van koolstofdioxide* (CO₂) is een belangrijke oorzaak. Dit broeikasgas komt onder andere vrij bij verbranding van fossiele brandstoffen als olie, gas en steenkool. De wereld moet daarom overschakelen op hernieuwbare energie*, zoals zonne- en windenergie. Dat noemen we de energietransitie.

Klimaatopwarming en de energietransitie raken de toekomst van onze deelnemers. En brengen zowel risico's als kansen met zich mee voor onze beleggingen. ABP krijgt over dit onderwerp veel vragen van deelnemers en maatschappelijke organisaties. In deze position paper beantwoorden we deze vragen.

De meeste vragen gaan over onze beleggingen in de energie-sector en de bedrijven die fossiele grondstoffen (olie, gas en kolen*) produceren of gebruiken voor energieopwekking. Daarom ligt in deze position paper de focus op kolen-, olie- en gasbedrijven en energieleveranciers in de nutssector.

Onze visie op de energietransitie

ABP wil een goed pensioen voor deelnemers. En een duurzame wereld om van dat pensioen te kunnen genieten. Daarom beleggen we op een duurzame en verantwoorde manier. De meeste deelnemers geven aan dat belangrijk te vinden.

Voor een duurzame toekomst moet de opwarming van de aarde ruim beneden 2 graden Celsius blijven, maar beter nog onder 1,5 graad. In 2015 hebben 195 landen daarover afspraken gemaakt in het Klimaatverdrag van Parijs*. In het Nederlandse Klimaatakkoord* is deze doelstelling uitgewerkt.

ABP heeft zich via het Klimaatcommitment van de financiële sector* vrijwillig aan het Klimaatakkoord en de Parijse klimaatafspraken verbonden. Dit betekent dat we de beleggingsportefeuille in lijn brengen met deze afspraken. In 2050 is onze beleggingsportefeuille klimaatneutraal. Voor al onze beleggingen geldt dat ze moeten voldoen aan onze eisen voor rendement, risico en kosten én onze criteria voor verantwoord ondernemen. Meer informatie in de factsheet over ons [beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen](#).

Onze visie voor 2050

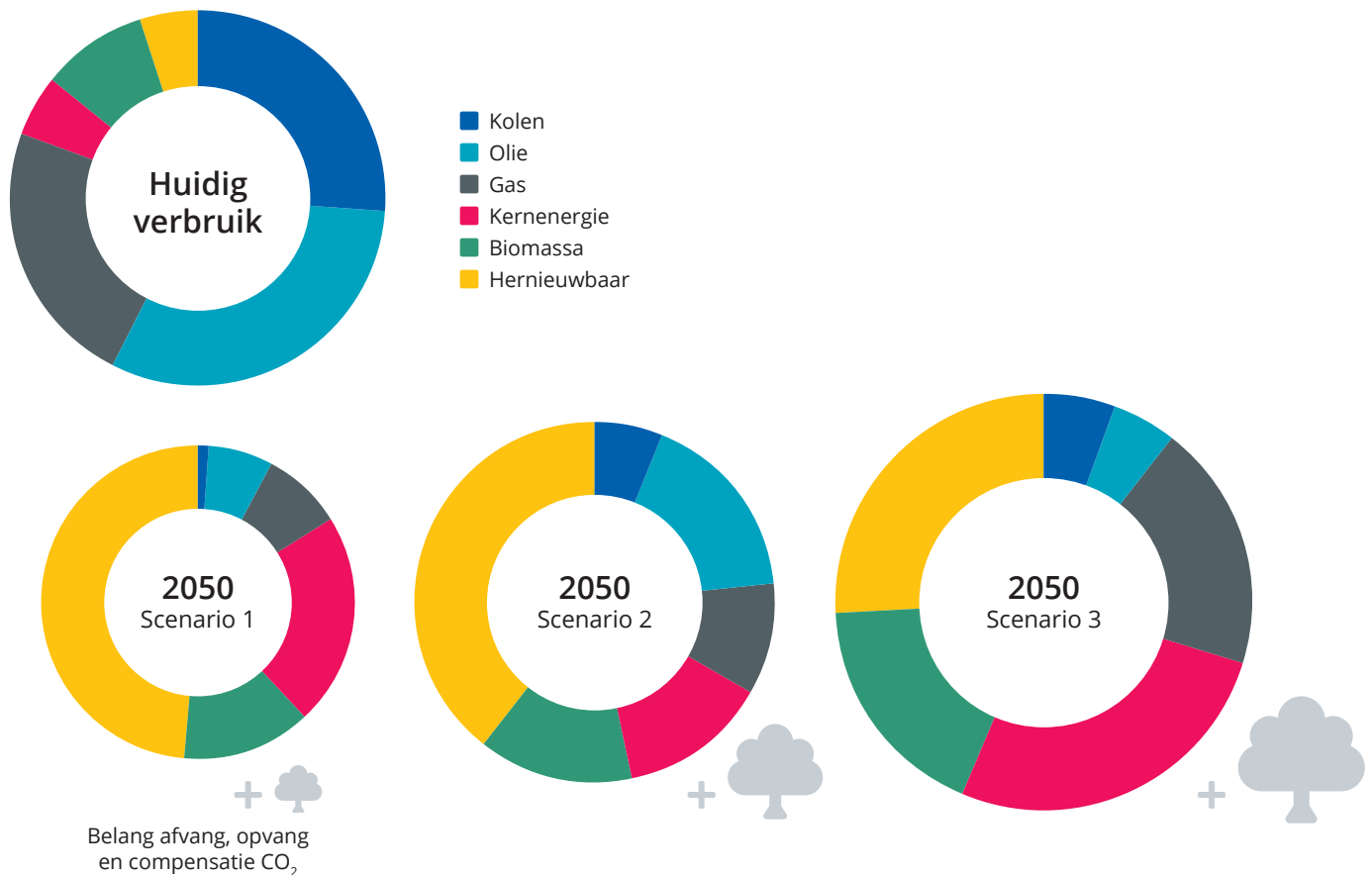
De wereldeconomie is klimaatneutraal. Energie is voor iedereen betaalbaar. Onze portefeuille is in lijn met het Akkoord van Parijs en het Nederlandse Klimaatakkoord.

Een * geeft aan dat de term is opgenomen in de verklarende woordenlijst vanaf pagina 12.

ABP gebruikt de klimaatscenario's van het Internationale Klimaatpanel van de VN (IPCC*) als referentie. Het eindpunt van deze scenario's is duidelijk: de opwarming van de aarde blijft beperkt tot 1,5 graad Celsius, zoals in Parijs is afgesproken. Maar welke weg daarvoor moet worden gevolgd is minder eenduidig. In de scenario's van het IPCC hebben onzekerheden over toekomstige bevolkingsgroei, welvaarts-

toename, technologische ontwikkelingen, samenwerking tussen landen en maatschappelijk draagvlak grote invloed op de manier waarop een klimaatneutrale economie in 2050 kan worden bereikt. In de grafiek hieronder wordt het gebruik van verschillende energiebronnen in drie uiteenlopende 1,5-gradenscenario's weergegeven.

1,5°-scenario's van het Internationale Klimaatpanel (IPCC)

Toelichting: in deze scenario's is er geen of beperkte 'overshoot', dat wil zeggen dat de opwarming van de aarde gedurende de hele periode beperkt blijft tot 1,5 graad (of net daarboven). De scenario's verschillen van elkaar in 1) totale vraag naar energie 2) belang van 'groene' innovaties 3) aandeel fossiel en hernieuwbare energie in de totale energievoorziening 4) mate waarin wordt vertrouwd op afvang, opslag en compensatie van CO₂. Voor 'kernenergie' is een correctie toegepast op cijfers van het Internationaal Energie Agentschap (IEA) om deze vergelijkbaar te maken met de cijfers van het IPCC.

Alle scenario's hebben met elkaar gemeen dat:

- de rol van hernieuwbare energie steeds belangrijker wordt en het belang van fossiele energie* sterk afneemt;
- het belang van de meest CO₂-intensieve vormen van fossiele energie, zoals kolen, als eerste afneemt;
- ook in 2050 nog een rol is weggelegd voor fossiele energie, vooral aardgas. De uitstoot die overblijft, zal worden afgevangen of gecompenseerd door bijvoorbeeld de aanplant van bomen.

Vanwege de toename van de wereldbevolking en stijgende welvaart moet in alle scenario's het energieverbruik per persoon afnemen. Dit doet zich het sterkste voor in scenario 1, waarin een relatief groot deel van de energie afkomstig is uit

niet-fossiele bronnen. In alle scenario's vraagt de energietransitie dus een grote omslag van bedrijven en consumenten.

Omdat in alle scenario's het belang van kolen het sterkste afneemt, bouwen we onze beleggingen in kolen af. Tegelijkertijd beleggen we méér in hernieuwbare energie en 'slimme' oplossingen voor de energietransitie.

De energietransitie vraagt om inspanningen van ons allemaal. Van bedrijven in fossiele energie, de landbouw en de luchtvaart, bijvoorbeeld. Van grote beleggers, zoals ABP, die bedrijven in de goede richting kunnen bewegen. Van overheden, die duidelijke regels kunnen stellen voor bedrijven en met gerichte maatregelen de energietransitie

kunnen versnellen. En van ons als consumenten en afnemers van producten. Juist omdat de energietransitie complex is en samenwerking tussen zoveel partijen vraagt, kan deze alleen slagen als er voldoende maatschappelijk draagvlak voor is. Daarom zet ABP in op een verantwoorde, eerlijke transitie. Een transitie waar iedereen aan mee kan doen.

Vergelijk het met een ploegentijdrit in het wielrennen. Het gaat erom dat de hele ploeg tegelijk over de finish komt. We willen zo snel mogelijk de eindstreep halen. Maar het heeft geen zin als een paar renners heel hard fietsen en de rest van de ploeg voor de finish afhaakt omdat ze het tempo niet kunnen bijhouden. Met de energietransitie is het net zo; het is een verandering die grote gevolgen heeft voor de samenleving en waarin iedereen moet worden meegenomen.

Inzetten op een eerlijke transitie

De energietransitie heeft voor iedereen grote gevolgen. Honderdduizenden banen in onder andere fossiele energie en de auto-industrie zullen verdwijnen. In andere sectoren komen er juist heel veel banen bij. De vraag naar belangrijke grondstoffen voor de energietransitie zal flink toenemen. En de meest kwetsbare mensen moeten worden beschermd tegen de gevolgen van klimaatverandering en de energietransitie.

ABP zet daarom in op een eerlijke transitie. We willen dat bedrijven investeren in de toekomstige inzetbaarheid van werknemers. Via sociale obligaties beleggen we in het vergroten van de weerbaarheid van mensen die nadelige gevolgen van de energietransitie ondervinden. Zo beleggen we in obligaties van de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen. De opbrengst wordt gebruikt voor het scheppen van nieuwe werkgelegenheid nu in de mijnbouw en staalindustrie veel banen verloren gaan.

Juist mensen die toch al in een kwetsbare positie verkeren, worden getroffen door de gevolgen van klimaatverandering. Daarom beleggen we ook in projecten die kwetsbare mensen helpen om klimaatverandering het hoofd te bieden. ABP belegt bijvoorbeeld in een duurzame obligatie van de Aziatische Ontwikkelingsbank voor de financiering van klimaatbestendige irrigatie, watervoorziening en riolering.

Ook maken we afspraken met bedrijven over het voorkomen en aanpakken van misstanden bij leveranciers van grondstoffen die belangrijk zijn voor de energietransitie. Een voorbeeld daarvan is kobalt, een grondstof die nodig is voor de productie van oplaadbare accu's. Bij de winning van kobalt komen veel misstanden voor.

Wat zijn onze klimaatdoelstellingen?

In 2050 moet de wereldeconomie klimaatneutraal zijn. Daarom brengt ABP de beleggingsportefeuille in lijn met het Klimaatverdrag van Parijs en het Nederlandse Klimaatakkoord. Het is belangrijk dat energie voor iedereen op de wereld toegankelijk en betaalbaar blijft. ABP zet in op een versnelling van de energietransitie, zonder de belangen van betrokkenen en het maatschappelijk draagvlak uit het oog te verliezen.

Voor 2025 hebben we de volgende doelen:

- A. De CO₂-voetafdruk* van onze aandelenbeleggingen is 40% lager dan in maart 2015.
- B. Samen met andere grote beleggers sporen we bedrijven aan om de energietransitie te versnellen.
- C. We stellen aanvullende en strengere normen om bedrijven beter te beoordelen op hun klimaatinspanningen volgens ons insluitingsbeleid.
- D. We bouwen onze beleggingen af in bedrijven die meer dan 30% omzet uit kolenmijnen of meer dan 20% omzet uit teerzand* halen.
- E. We beleggen € 15 miljard in het Duurzame Ontwikkelingsdoel 'Betaalbare en duurzame energie'.

In 2022 maken we klimaatdoelen voor 2030 bekend, in lijn met het Nederlandse Klimaatakkoord.

A. Hoe sturen we op CO₂-vermindering?

In 2025 moet de CO₂-voetafdruk van onze aandelenbeleggingen 40% lager zijn dan in maart 2015. De CO₂-voetafdruk laat zien hoeveel van de uitstoot van onze beleggingen aan ons is toe te rekenen. We letten zowel op de uitstoot van het bedrijf zelf (scope 1*) als op de uitstoot die vrijkomt bij productie van energie die bedrijven inkopen (scope 2*).

In 2020 was de CO₂-voetafdruk 40% lager dan in maart 2015. Dat komt doordat:

- we ons binnen bedrijfstakken richten op bedrijven die in vergelijking met sectorgenoten weinig CO₂ uitstoten;
- bedrijven waarin we beleggen hun CO₂-uitstoot hebben verlaagd.

Vanaf 2020 meten en publiceren we ook de CO₂-voetafdruk van bedrijfsobligaties, vastgoed en private equity. In 2022 maken we klimaatdoelen voor 2030 bekend, waaronder nieuwe CO₂-doelstellingen.

Bij het meten van CO₂-uitstoot in de portefeuille houden we vooralsnog geen rekening met de uitstoot door het gebruik van producten die het bedrijf verkoopt (scope 3*). Denk bijvoorbeeld aan de levering van kerosine voor vliegtuigen door een energiebedrijf. Juist bij fossiele energiebedrijven is die uitstoot relatief groot. Maar in een brede portefeuille zoals van ABP leidt het meenemen van scope 3 uitstoot tot veel dubbeltellingen. Want diezelfde uitstoot wordt dan ook meegerekend bij vliegtuigmaatschappijen waarin we beleggen. Scope 3 is wel van belang voor het beoordelen van de klimaatdoelen van individuele bedrijven waarin we beleggen.

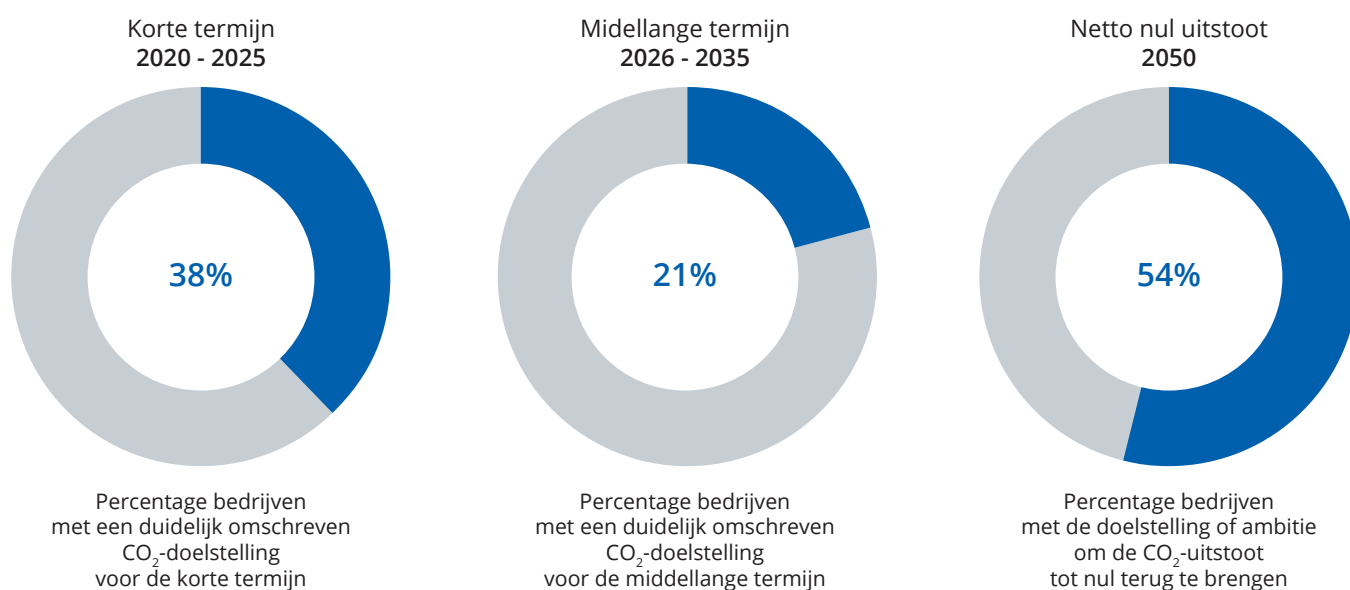
Op onze [website](#) lichten we meer in detail toe hoe we de CO₂-voetafdruk van onze beleggingen vaststellen en daarop sturen.

B. Hoe sporen we bedrijven aan om de energietransitie te versnellen?

Als grote belegger voor de lange termijn oefent ABP invloed uit op de bedrijven waarin we beleggen. We brengen onze stem uit op aandeelhoudersvergaderingen. Maar we gaan ook met bedrijven in gesprek over wat we van ze verwachten. Dat doen we zowel alleen als samen met andere grote beleggers.

ABP maakt deel uit van [Climate Action 100+*](#). Daarin oefenen 575 grote beleggers samen druk uit op de bedrijven die wereldwijd de meeste CO₂ uitstoten. Binnen Climate Action 100+ maakt ABP deel uit van de 'kerngroep' die zich richt op 39 grote olie- en gasbedrijven. Dit levert resultaat op, zoals blijkt uit onderstaande afbeelding. Tegelijkertijd is het duidelijk dat er nog een hele weg is te gaan.

Klimaatdoelstellingen olie- en gasbedrijven

Bron: [Climate Action 100+ Progress report 2020](#)

Vooruitgang bij energiebedrijven

- Het Spaanse olie- en gasbedrijf Repsol heeft aangekondigd de netto CO₂-uitstoot in 2050 tot nul terug te brengen. Het gaat dan om de eigen uitstoot én de uitstoot van klanten (scope 3), zoals automobilisten en elektriciteitscentrales. De CO₂ die overblijft, wordt opgeslagen of door bv. aanplant van bomen gecompenseerd.
- BP en Shell hebben bekendgemaakt dat hun keten in 2050 klimaatneutraal moet zijn. Dit betekent dat er dan per saldo geen broeikasgassen meer worden uitgestoten. BP heeft ook aangekondigd tot 2030 de productie van fossiele brandstoffen met 40% te verminderen.
- Het Filipijnse bedrijf Ayala Corp. maakte in 2020 bekend dat het alle belangen in kolengestookte energieopwekking vóór 2030 van de hand doet. Het bedrijf zet in op minder CO₂-uitstoot en uitbreiding van hernieuwbare energie. In de aanloop naar de aankondiging spraken we meerdere keren met het bedrijf, dat toen zelfs nog plannen had voor nieuwe kolencentrales. Ayala Corp. is een gerespecteerd bedrijf in de regio. Daarom is de aankondiging een belangrijk signaal voor andere bedrijven in Zuidoost-Azië.
- KB Financial Group beloofde in 2020 te stoppen met het financieren van nieuwe kolencentrales. Het bedrijf is de grootste financiële dienstverlener van Zuid-Korea. Snel daarna kondigden andere Koreaanse financiers vergelijkbare stappen aan. Shinhan Financial Group liet weten te streven naar netto nul CO₂-uitstoot in 2050. Het bedrijf voert investeringen in en leningen aan bedrijven die hernieuwbare energie produceren op, ten koste van bedrijven die veel CO₂ uitstoten. De financieringstak van Samsung stopte met het financieren van nieuwe kolencentrales. ABP heeft zich bij de bedrijven en in de media hard gemaakt voor deze stappen.

C. Wat verwachten we van energiebedrijven waarin we beleggen?

We verwachten van bedrijven die wereldwijd de meeste CO₂ uitstoten, zoals bedrijven in de energiesector, dat ze:

- laten zien met welke klimaatrisico's ze te maken hebben en hoe ze die beheersen;
- maatregelen nemen zodat ze minder broeikasgassen uitstoten;
- klimaatambities stellen in lijn met het Klimaatverdrag van Parijs, en die vertalen naar meetbare doelen op de korte en middellange termijn;

- hun klimaatdoelstellingen koppelen aan de bestuurdersbeloningen;
- rapporteren volgens de richtlijnen van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD*).

Om bedrijven hierop te beoordelen, zullen we in ons in-sluitingsbeleid aanvullende criteria opnemen voor het classificeren van bedrijven. We hebben al de norm ingevoerd dat bedrijven geen nieuwe kolengestookte elektriciteitscentrales bouwen. We zullen alleen nog in bedrijven beleggen die (nog) niet aan onze klimaatnormen voldoen als we verwachten dat we ze tot verbetering kunnen aanzetten. Zien we niet genoeg verbetering, dan verkopen we ons belang in het bedrijf.

Verkoop van kolencentrales

In 2020 verkochten wij ons belang in het Zuid-Koreaanse nutsbedrijf KEPCO. Het bedrijf zette – ondanks onze grote bezwaren – plannen voor nieuwe kolengestookte elektriciteitscentrales in Indonesië en Vietnam door. We hebben ons steeds tegen dit plan verzet en alles uit de kast gehaald om het bedrijf op andere gedachten te brengen. We schreven brieven aan het management, voerden de druk op in de media en trokken samen op met maatschappelijke en milieuorganisaties om het bedrijf op andere gedachten te brengen. Ook spraken we samen met andere beleggers de Koreaanse regering aan, omdat die 51% van KEPCO in handen heeft. Voor ons was het besluit van KEPCO over de nieuwe kolencentrales een lakmoesproef; wil het bedrijf zich echt houden aan de klimaatafspraken van Parijs en bijdragen aan de aanpak van klimaatverandering? Helaas bleek dat niet het geval, waarna we ons belang hebben verkocht. In totaal verkochten we sinds 2019 ons belang in acht bedrijven vanwege plannen voor nieuwe of grotere kolencentrales.

D. Wat doen we met kolen en teerzand?

Bij de verbranding van kolen en de productie van olie uit teerzand komen veel broeikasgassen vrij in vergelijking met andere fossiele brandstoffen. ABP belegt daarom vanaf 2025 niet langer in bedrijven die meer dan 30% omzet uit kolenmijnen of meer dan 20% omzet uit teerzand halen. Na 2025 komt de lat stapsgewijs hoger te liggen.

In 2030 beleggen we niet meer direct in kolen zonder CO₂-afvang* voor het opwekken van elektriciteit in OESO*-landen.

In andere landen gaan we zulke beleggingen flink verminderen. We vinden het rechtvaardig dat landen die in ontwikkeling zijn, wat langer de tijd krijgen om de overschakeling naar hernieuwbare energie te maken. We verwachten dat elektriciteitsbedrijven een plan hebben voor de overgang naar hernieuwbare energie. Heeft een bedrijf waarin wij beleggen plannen voor nieuwe kolengestookte centrales? Dan wenden we onze invloed aan om dat te voorkomen. Of we verkopen ons belang in het bedrijf.

Streep door teerzandproject

Het Canadese mijnbouwbedrijf Teck Resources stopte in 2020 het teerzandproject Frontiers Oil. Met een productie van 260.000 vaten per dag zou het een van de grootste teerzandprojecten in de wereld zijn geworden. ABP had het bedrijf gevraagd het project te stoppen vanwege zorgen over de uitstoot van broeikasgassen en de gevolgen voor de lokale bevolking. Teerzand is een mengsel van zand, water en bitumen waaruit bruikbare olie wordt gewonnen.

Exit kolen voor elektriciteitsproductie

BHP maakte in 2020 bekend dat het binnen twee jaar haar 'thermische' steenkolenmijnen zal verkopen. Thermische steenkool wordt gebruikt voor elektriciteitsopwekking. De bekendmaking volgde na druk van een aantal grote beleggers, waaronder ABP. Het bedrijf maakt bovendien de bestuurdersbeloning meer afhankelijk van de klimaatdoelen. BHP blijft actief in de productie van hoogwaardige steenkool voor de staalindustrie (metallurgische kolen).

E. Hoe belegt ABP in de energietransitie?

In 2025 willen we € 15 miljard beleggen in het Duurzame Ontwikkelingsdoel 'Betaalbare en duurzame energie' (SDG-7*). Eind 2020 hadden we hier € 13,8 miljard in belegd. Een voorbeeld is de groene obligatie* van Enel. Dit Italiaanse energiebedrijf heeft beloofd dat eind 2021 minstens 55% van de geproduceerde elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen komt. Beleggers krijgen extra rente op hun obligaties als het bedrijf die belofte niet waarmaakt.

ABP belegt ook in duurzame infrastructuur, in Nederland en daarbuiten, zoals zonne- en windparken. Eind 2020 wekten onze infrastructuurbeleggingen 5,7 TWh duurzaam

vermogen op. Dit is genoeg om ruim twee miljoen Nederlandse huishoudens een jaar lang van groene stroom te voorzien.

ABP draagt bij aan de financiering van de energietransitie in Nederland, onder andere via het ABP Nederlands Energietransitiefonds (ANET*). Door al in een vroeg stadium te investeren in nieuwe, snelgroeiende bedrijven met oplossingen voor de Nederlandse energietransitie, helpen we ze bijvoorbeeld om de stap te maken van technologische oplossing naar commerciële toepassing. Of om een al commerciële toepassing verder op te schalen. ANET is voor deze bedrijven een langetermijn-investeringspartner voor groei en heeft € 250 miljoen beschikbaar.

Nederlandse windenergie

Wind raakt nooit op en levert schone energie. ABP nam in 2021 een belang van 25% in Windpark Krammer, in de buurt van Rotterdam. Het park bestaat uit 34 turbines. Tijdens de totale levensduur levert het windpark circa 4 miljoen ton CO₂-besparing op. De andere eigenaren zijn twee coöperaties met ruim 5000 leden. Dit maakt het windpark tot een van de grotere burgerinitiatieven van Nederland.

ABP heeft ook een meerderheidsbelang in Merkur Offshore, een groot windpark in het Duitse deel van de Noordzee.

Beleggen in start-ups en warmtenetten

ABP belegt via Rockstart in vijftig Nederlandse start-ups met innovatieve oplossingen voor de energietransitie. Deze bedrijven hebben veelbelovende technologie ontwikkeld die nu moet worden opgeschaald. Een voorbeeld is Starke Energy, dat een accu heeft ontwikkeld die 'weet' hoeveel duurzaam opgewekte energie moet worden opgeslagen voor eigen gebruik en hoeveel er overblijft om terug te leveren aan het elektriciteitsnet. Dit kan bijvoorbeeld een rol spelen bij het betaalbaar verduurzamen van de miljoenen corporatiewoningen in Nederland.

Ook belegt ANET in slimme warmtenetten in vier Nederlandse gemeenten. Een slim warmtenet combineert verschillende duurzame warmtebronnen voor het verwarmen van woningen, kantoren en fabrieken.

Voor alle beleggingen geldt dat ze moeten voldoen aan onze eisen voor rendement, risico, kosten én criteria voor verantwoord ondernemen.

Meer informatie in de factsheet over ons [beleid voor duurzaam en verantwoord beleggen](#).

Vragen van deelnemers

Deelnemers en maatschappelijke organisaties stellen vragen over de manier waarop ABP omgaat met de energietransitie. Dit zijn de antwoorden op de vragen die het meeste worden gesteld.

1. ABP wil naar een klimaatneutrale portefeuille in 2050. Wat betekent dat?

We brengen onze beleggingsportefeuille in lijn met de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs. Dit betekent dat de uitstoot van onze beleggingen in 2050 tot per saldo nul (net zero emissions*) moet zijn teruggebracht. We gaan daarbij uit van de klimaatscenario's van het Internationale Klimaatpanel van de Verenigde Naties (IPCC).

Samen met andere beleggers heeft onze uitvoerder het Net Zero Investment Framework (NZIF*) opgesteld. Met behulp van dit raamwerk kunnen beleggers hun portefeuille in lijn brengen met de klimaatdoelstellingen van Parijs. Dat wil zeggen dat de beleggingsportefeuille bijdraagt aan beperking van de opwarming van de aarde met 1,5 tot 2 graden Celsius. In het NZIF staan uitgangspunten en minimumvereisten voor het investeren in klimaatoplossingen, zoals hernieuwbare energie, en voor het aanwenden van invloed bij bedrijven waarin wordt belegd.

In 2022 maakt ABP nieuwe klimaatdoelen voor 2030 bekend, in lijn met de afspraken in het Nederlandse Klimaatakkoord.

2. Waarop stopt ABP niet met beleggen in fossiele energiebedrijven?

Uit de scenario's van het Internationale Klimaatpanel van de VN (IPCC) blijkt dat het eenvoudigweg niet reëel is dat de wereld 'van de ene op de andere dag' volledig overschakelt van fossiele op hernieuwbare energie. Dit panel van gerenommeerde wetenschappers heeft scenario's opgesteld voor het beperken van de opwarming van de aarde tot 1,5 graad Celsius, zoals in Parijs is afgesproken. In die scenario's is er weliswaar een transitie van fossiele naar hernieuwbare energie, maar is er ook in 2050 nog een rol weggelegd voor fossiele energie. Net als overheden en veel bedrijven baseren wij ons op de inzichten van het IPCC.

Momenteel komt 80% van het wereldwijde energieverbruik uit fossiele bronnen. Er is nog niet genoeg hernieuwbare energie om in de vraag te voorzien. Een wereld zonder fossiele energie betekent dus ook dat productie die hiervan afhankelijk is stil komt te liggen. Dan gaat het bijvoorbeeld om voedselproductie, maar ook om de productie van windmolens en zonnepanelen.

Bovendien is het de vraag of het verkopen van fossiele beleggingen de energietransitie dichterbij brengt. Vooral nog is er onvoldoende wetenschappelijk bewijs om die bewering te ondersteunen. Verkopen wij onze fossiele beleggingen, dan geven we eenmalig een signaal af maar zijn we daarna onze invloed kwijt. De kans is dan groot dat een andere belegger ons belang koopt zonder dat er bij het bedrijf in kwestie iets is veranderd. Wij vinden het beter om onze invloed als belegger te gebruiken en bedrijven aan te sporen om versneld over te gaan op hernieuwbare energie. Daardoor neemt de wereldwijde CO₂-uitstoot écht af.

ABP wil dat de wereldeconomie overschakelt naar een CO₂-arme energievoorziening, zoals in Parijs en in het Nederlandse Klimaatakkoord is afgesproken. Daarvoor maken we ons sterk, zowel door onze invloed te gebruiken bij de bedrijven waarin we beleggen als door beleggingskeuzes te maken die passen bij het streven naar een klimaatneutrale wereld in 2050.

Sinds 2015 is het aandeel van kolen in onze totale energiebeleggingen afgenomen van 8% naar 4%. In diezelfde periode is het aandeel hernieuwbare energie toegenomen van 10% naar 16%.

Er zijn fossiele energiebedrijven die enige tijd nodig hebben om de omslag te maken. Tegelijkertijd zijn er ook bedrijven waarvan we verwachten dat ze de omslag niet of pas veel later kunnen maken. Dat geldt vooral voor bedrijven die voor hun inkomsten grotendeels afhankelijk zijn van relatief CO₂-intensieve vormen van fossiele energie. Met deze bedrijven het gesprek aangaan heeft dus weinig zin. Daarom beleggen we uiterlijk in 2025 niet meer in bedrijven die een groot deel van hun omzet uit kolenmijnen of teerzand halen.

Succesvolle transitie

Ørsted is het voormalige Deense staatsoliebedrijf, dat toen nog DONG heette. In 2005 nam het bedrijf enkele Deense nutsbedrijven over. Die hadden vooral kolen- en gasgestookte elektriciteitscentrales én een kleine tak die zich bezighield met windenergie. In de jaren daarna timmerde Ørsted met succes aan de weg in windenergie op zee. In 2016 ging het bedrijf naar de beurs. Ørsted heeft inmiddels de activiteiten in olie en gas afgestoten. De laatste kolencentrales zijn omgebouwd tot biograndstoffen-centrales. Windenergie op zee is juist sterk gegroeid. De beurskoers van het bedrijf is sinds 2016 bijna verviervoudigd.

3. Wat verwacht ABP van energiebedrijven?

We verwachten dat energiebedrijven klimaatambities bekend maken in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs. En dat ze die vertalen naar meetbare doelen voor de korte en middellange termijn. Ook verwachten we dat bedrijven de beloningen van bestuurders verbinden aan hun klimaatdoelen.

We komen uiterlijk in 2022 met aanvullende en aangescherpte normen om bedrijven beter te beoordelen op het gebied van klimaat volgens ons insluitingsbeleid. Zo willen we niet dat bedrijven waarin we beleggen nieuwe kolengestookte energiecentrales bouwen. Hebben ze daar plannen voor? Dan gaan we met het bedrijf in gesprek om uitbreiding te voorkomen. Of we verkopen onze aandelen en obligaties in het bedrijf. In 2019 en 2020 verkochten we in totaal acht bedrijven met ruim 90 gigawatt aan kolengestookte capaciteit.

Onze vermogensbeheerder let er ook op dat oliebedrijven heel terughoudend zijn met het investeren in nieuwe projecten die uitgaan van een hoge olieprijs of die een lange terugverdientijd of hoge CO₂-voetafdruk hebben. Door de lage olieprijs in de afgelopen jaren hebben de meeste oliebedrijven maar weinig geïnvesteerd in nieuwe projecten. Dit blijft een belangrijk aandachtspunt, ook als de olieprijs weer zou aantrekken.

4. Volgens Gronings onderzoek kunnen pensioenfondsen stoppen met beleggen in fossiele energie zonder gevolgen voor het rendement. Waarom doet ABP dat dan niet?

ABP verwelkomt wetenschappelijk onderzoek naar het verband tussen (niet) beleggen in fossiele energiebedrijven en risico/rendement. Want mede op basis van gedegen wetenschappelijk onderzoek nemen wij onze beleggingsbeslissingen. Hoogleraar Kees Koedijk heeft eind 2019 [onderzoek](#) gedaan naar meer dan 2.000 wetenschappelijke publicaties over het effect van duurzaam en verantwoord beleggen op risico en rendement. Daaruit blijkt dat er op dit moment slechts beperkt wetenschappelijk bewijs is dat stoppen met beleggen in fossiel geen negatieve gevolgen heeft voor het rendement. Ook is de vraag belangrijk: brengt het uitsluiten van fossiele beleggingen de energietransitie en de klimaatdoelen van Parijs wel dichterbij? Het Groningse onderzoek zegt daarover: 'Het verkopen van fossiele beleggingen garandeert niet dat de opwarming van de aarde tot de drempel van 2 graden Celsius beperkt blijft'. Wij vinden het dan ook beter om onze invloed te gebruiken om bedrijven aan te zetten versneld over te gaan op hernieuwbare energie, zodat het behalen van de klimaatdoelen van Parijs daadwerkelijk dichterbij komt.

5. Waarom stopt ABP niet met beleggen in alle kolenmijnen en teerzandbedrijven?

ABP belegt in energiebedrijven die volop bezig zijn met de omslag naar hernieuwbare energie. Maar ook in bedrijven die deze omslag nog moeten maken. Een bedrijf kan bijvoorbeeld kolencentrales hebben en toch goed op weg zijn met de energietransitie doordat het investeert in schone energie

en een groeiend deel van zijn omzet uit hernieuwbare energie haalt. Met onze beleggingen kunnen we de omslag bij die bedrijven versnellen. Bijvoorbeeld door te beleggen in groene obligaties*, waarmee een bedrijf de overgang naar duurzame energiebronnen kan betalen.

Bedrijven die voor hun inkomsten vrijwel volledig afhankelijk zijn van steenkool, hebben nauwelijks mogelijkheden om hun bedrijfsvoering te verduurzamen. Met deze bedrijven de dialoog aangaan heeft dan ook weinig zin. Daarom beleggen we in 2025 niet meer in bedrijven die meer dan 30% van hun omzet uit kolen halen. Datzelfde geldt voor bedrijven die meer dan 20% van hun omzet uit teerzand halen.

Gediversifieerde mijnbouw- en energiebedrijven hebben wel de mogelijkheid om de bedrijfsvoering te verduurzamen en hun belangen in kolenmijnen en teerzanden af te bouwen. Met deze bedrijven voert ABP de dialoog om tot een versnelde overgang naar hernieuwbare energiebronnen te komen.

Meer informatie in onze factsheets over beleggen in [steenkoolbedrijven](#) en [teerzandbedrijven](#).

6. Wat doet ABP nog meer om de energietransitie te versnellen?

ABP draagt bij aan de energietransitie. Maar we kunnen het niet alleen. Daarom bepleiten we dat overheden zo snel mogelijk overgaan tot het [beprijzen van CO₂](#). Dat maakt 'groen' investeren aantrekkelijker en versnelt de energietransitie. Samen met onze vermogensbeheerder hebben we Nederland daarom gevraagd.

7. Hoe voorkomt ABP slechte rendementen door *stranded assets**?

Met *stranded assets* wordt bedoeld dat bedrijven door de energietransitie niet al hun olie- en gasreserves uit de grond kunnen halen. In de toekomst moeten zij dan mogelijk meer dan verwacht afboeken op hun reserves. Daarom zou beleggen in deze bedrijven te grote risico's met zich meebrengen.

De meeste olie- en gasbedrijven hebben reserves voor ongeveer tien jaar. De kans is klein dat deze voorraden (gedeeltelijk) in de grond blijven. In de scenario's van het IPCC voor het realiseren van de klimaatdoelen van Parijs is tenslotte nog een rol weggelegd voor fossiele brandstoffen om aan de vraag naar energie te voldoen – hoewel een kleinere rol dan nu. De ervaring leert dat dalende grondstofprijzen meer invloed hebben op de beurskoersen van olie- en gasbedrijven. Als een bedrijf moet afboeken op de reserves, heeft dat meestal geen of slechts beperkte gevolgen voor de beurskoers.

Wel is het zo dat beleggen een risico op 'slechte' investeringen en afboekingen met zich meebrengt. Juist in sectoren die een transformatie zullen doormaken – zoals de energiesector – is het dan extra belangrijk om de situatie op de voet te volgen en risico's scherp in de gaten te houden.

Daarom verwachten onze beleggers dat bedrijven alleen investeren in olie- en gasprojecten als die gebaseerd zijn op een lage olieprijs en ze een lage CO₂-voetafdruk hebben. Op die manier blijft het risico op onrendabele investeringen klein.

8. Wat vindt ABP van het boren naar olie en gas in het poolgebied?

We weten dat olie- en gaswinning in het poolgebied risico's met zich meebrengt. Dat geldt vooral voor de winning offshore (op zee) en minder voor de winning onshore (op land). Er zijn risico's voor het milieu en het betrokken bedrijf als het mis gaat. Het winnen van olie en gas in het poolgebied is ook duur. Daarom verwachten we dat bedrijven zeer terughoudend zijn bij het boren naar olie en gas in dit gebied, zeker op zee.

9. Wat vindt ABP van fracking?

Fracking is een techniek die gebruikt wordt bij de winning van olie en gas uit gesteente dat bekend staat als 'schalie'. Schaliegas of -olie zit in piepkleine belletjes in steenlagen diep onder de grond. Bij fracking worden onder grote druk water, zand en chemicaliën in een ondergronds reservoir gespoten. Op die manier komen er kleine barstjes in de steenlaag en kan de olie of het gas worden gewonnen. Dat fracking veilig en zonder nadelige gevolgen voor het milieu kan, blijkt uit onderzoek van het [Staatstoezicht op de Mijnbouw](#) en [TNO](#).

Niettemin zijn er risico's die bedrijven die zich bezighouden met fracking goed moeten beheersen. ABP verwacht dat bedrijven de lokale gemeenschap informeren en raadplegen en de overlast tot een minimum beperken. Daarnaast moeten bedrijven maatregelen nemen om te voorkomen dat chemicaliën bovengronds kunnen weglekken. Het gesteente met schaliegas of -olie zit meestal veel dieper dan het grondwater. Toch moeten bedrijven ervoor zorgen dat het reservoir zorgvuldig wordt afgesloten, zodat op geen enkele manier contact met het grondwater mogelijk is. Ook moeten zij het gebruikte water zorgvuldig verwerken en afvoeren, want dit bevat chemische stoffen die schadelijk kunnen zijn voor lokale gemeenschappen en de watervoorziening. Soms wordt uit het reservoir geproduceerd water in een ander reservoir

geïnjecteerd om het op te slaan. Dit inspuiten moet op een veilige manier gebeuren om het risico op aardbevingen en -verzakking zo klein mogelijk te maken.

10. Waarom steunt ABP niet alle klimaatvoorstellen bij fossiele energiebedrijven?

ABP maakt bij het stemmen over voorstellen een doordachte afweging. We kijken naar de inhoud; wat vraagt het voorstel van het bedrijf? Is dat redelijk? En voegt dat iets toe aan de toezeggingen die het bedrijf al heeft gedaan? Deelnemers stellen ons geregeld vragen over hoe we hebben gestemd over klimaatvoorstellen, zoals van de activistische aandeelhouder [Follow This*](#), bij energiebedrijven.

Volgens onderzoek van [ShareAction](#) naar het stemgedrag van beleggers bij 102 klimaatresoluties (bij energie- en overige bedrijven) stemden wij in 2020 in 80% van de gevallen vóór een klimaatvoorstel. We stemmen dus soms ook tegen. Vaak zijn we het dan wel eens met het 'uiteindelijke doel' van de voorstellen, maar niet altijd met de weg daarnaartoe. Bijvoorbeeld omdat het voorstel onvoldoende duidelijk is. Of dat het te weinig ruimte biedt aan het bedrijf om zelf keuzes te maken. In die gevallen steunen we een voorstel niet of onthouden we ons van stemming. Op onze [website](#) maken we altijd bekend hoe we hebben gestemd.

ABP neemt klimaat mee in het stemmen over bestuurdersbenoemingen en -beloningen bij bedrijven die wereldwijd de meeste CO₂ uitstoten. We verwachten onder andere dat ze een CO₂-doelstelling hebben en dat ze hun klimaatdoelstellingen verbinden aan de beloning van bestuurders. Is dat niet het geval? Dan stemmen we, afhankelijk van de agenda op de aandeelhoudersvergadering, tegen de bestuurdersbeloning, bestuurdersbenoeming of het jaarverslag. In 2020 deden we dat onder andere bij [Vistra Cooperation](#), [Philips 66](#) en [Devon Energy](#).

De ervaring leert dat verandering bij bedrijven vooral tot stand komt door aanhoudend engagement - het uitoefenen van onze invloed als belegger. Naast het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is ook het onderhouden van een kritische dialoog met het bedrijf daar een belangrijk onderdeel van.

Stemmen bij Equinor en ExxonMobil

Bij olie- en gasbedrijf Equinor stemden we tegen een klimaatresolutie die het bedrijf 'instrueerde' bepaalde bedrijfsactiviteiten te stoppen. Wij vinden dat aandeelhouders dan het stuur overnemen van het management. Het gaat erom dat het bedrijf de bedrijfsvoering in lijn brengt met de klimaatafspraken van Parijs en doelstellingen op de korte en middellange termijn heeft. Ook is het stilleggen van bedrijfsonderdelen niet in het belang van werknemers en aandeelhouders. Bij een voorstel dat het bedrijf opriep klimaatdoelen te publiceren in lijn met 'Parijs' onthielden we ons van stemming; wij vinden wel dat bedrijven zulke doelen moeten hebben, maar Equinor had zijn klimaatdoelen juist aangescherpt.

We stemden bij het Amerikaanse olie- en gasbedrijf ExxonMobil tégen de beloning voor de Raad van Bestuur ('say on pay') omdat de beloning van de top niet is gekoppeld aan de klimaatdoelstellingen. We stemden vóór een resolutie die het bedrijf opriep inzicht te geven in de lobbyactiviteiten, inclusief de bedragen die daarmee gemoeid zijn. We verwachten dat bedrijven open zijn over hun lobby en laten zien hoe die binnen de klimaatafspraken van Parijs past. Ook stemden we vóór een resolutie waarin het bedrijf werd gevraagd te rapporteren over de risico's van de petrochemische activiteiten. We stemden bij ExxonMobil vóór vier van de vijf klimaatresoluties die in stemming werden gebracht.

11. ABP heeft een doelstelling voor minder CO₂ in de aandelenportefeuille. Hoe verhoudt die zich tot de doelen van andere Nederlandse pensioenfondsen?

In 2025 moet de CO₂-voetafdruk van onze aandelenportefeuille 40% lager zijn dan in maart 2015. Ook veel andere Nederlandse pensioenfondsen hebben een CO₂-doelstelling. Maar die kunnen niet zomaar met elkaar worden vergeleken, omdat:

- pensioenfondsen hun CO₂-voetafdruk op verschillende manieren berekenen;
- er grote verschillen zijn tussen de beleggingsportefeuilles van pensioenfondsen.

De Nederlandse financiële instellingen hebben afgesproken jaarlijks de CO₂-voetafdruk van hun belangrijke beleggingen bekend te maken; we verwachten dat CO₂-doelstellingen daardoor beter te vergelijken worden. ABP is een van de initiatiefnemers van het Partnership for Carbon Accounting Financials (PCAF*). De deelnemende instellingen geven volgens dezelfde methode inzicht in de CO₂-voetafdruk van hun leningen en beleggingen.

12. Hoe kijkt ABP aan tegen het afvangen, opnieuw gebruiken of opslaan van CO₂?

Het afvangen, opnieuw gebruiken en opslaan van CO₂ staat ook bekend als *carbon capture, utilization and storage* (CCUS*). CO₂ die vrijkomt bij het verbranden van fossiele brandstoffen wordt opgevangen en opnieuw gebruikt of opgeslagen. De techniek voor CCUS is op dit moment nog beperkt ontwikkeld en vrij duur. Ook ontbreekt het vooralsnog aan voldoende draagvlak.

CO₂ kan ook worden vastgehouden in bossen of landbouwgrond. We spreken dan van *Nature-based solutions* (NBS*). Natuurlijke ecosystemen kunnen tot 30% van de CO₂-uitstoot vasthouden. Meer informatie in onze factsheet [verantwoord landgebruik](#).

CCUS en NBS kunnen een rol spelen in de overgangsfase waarin er nog niet genoeg hernieuwbare energie is. Ook zal er in alle 1,5-gradenscenario's van het IPCC CO₂-uitstoot overblijven, die moet worden afgevangen of gecompenseerd.

13. Wat doet ABP met fossiele bedrijven die tegen de aanpak van klimaatverandering lobbyen?

ABP vindt dat fossiele energiebedrijven moeten bijdragen aan de aanpak van het klimaatvraagstuk. We verwachten dat bedrijven open zijn over lobbyactiviteiten en laten zien hoe die passen binnen de klimaatafspraken van 'Parijs'. Ook beoordelen we hoe bedrijven omgaan met (branche) organisaties die tégen klimaatmaatregelen lobbyen.

14. Wat vindt ABP van beleggen in kernenergie?

Kernenergie is een schone vorm van energie, want bij de productie komt geen CO₂ vrij. Volgens het Internationaal Energie Agentschap (IEA) en de IPCC-scenario's is kernenergie nodig om te voldoen aan de klimaatafspraken van Parijs. Tegelijkertijd zijn we ons bewust van de risico's op het gebied van veiligheid en de opslag van nucleair afval. Door strenge veiligheidseisen is kernenergie ook kostbaar. ABP richt zich vooral op hernieuwbare energie, zoals zonne- en windenergie. Eind 2020 was 5% van onze energiebeleggingen in kernenergie.

15. Wat vindt ABP van biograndstoffen als brandstof?

Onder voorwaarden kunnen biograndstoffen* bijdragen aan de energietransitie. In de overgangsfase zijn biograndstoffen een aanvulling op bijvoorbeeld zonne- en windenergie. Ze dragen daarmee bij aan betaalbare en betrouwbare energie.

Net als bij fossiele brandstoffen komt bij de verbranding van biograndstoffen CO₂ vrij. Maar over de hele productiecycclus is de uitstoot lager dan bij bijvoorbeeld aardgas. We willen dat zo min mogelijk gebruik wordt gemaakt van verbranding van biograndstoffen. Beter is het om die te gebruiken voor duurzame toepassingen (zoals bouwhout). Ook verwachten we dat voor energieopwekking alleen gebruik wordt gemaakt van duurzaam gecertificeerde biograndstoffen (bv. snoeihout, houtsnippers, bomen die zijn gerooid om andere bomen meer ruimte te geven te groeien en waarvoor geen andere toepassingen zijn) uit landen waar controle daarop mogelijk is.

Meer informatie

[Duurzaam en Verantwoord Beleggingsbeleid vanaf 2020](#)

[Factsheet Beleid Duurzaam & Verantwoord Beleggen 2020-2025](#)

[Factsheet Beleggen in steenkoolbedrijven](#)

[Factsheet beleggen in teerzandbedrijven](#)

Verklarende woordenlijst

Biograndstoffen

Natuurlijke materialen die worden ingezet in het productieproces. In het dagelijkse spraakgebruik wordt er doorgaans het gebruik van natuurlijke grondstoffen, zoals (rest)hout, voor het opwekken van energie mee bedoeld.

CCUS

Carbon Capture, Utilization and Storage; het afvangen, hergebruiken en/of opslaan van CO₂. Een voorbeeld van CCUS is het vastleggen van CO₂ in bomen en andere natuurlijke ecosystemen.

Climate Action 100+

Samenwerkingsverband van 575 grote beleggers, waaronder ABP, dat druk uitoefent op bedrijven die wereldwijd de meeste CO₂ uitstoten.

CO₂-afvang

Het opvangen en (ondergronds) opslaan van CO₂ die vrijkomt bij verbranding van fossiele brandstoffen.

CO₂-voetafdruk

Het aandeel van ABP in de CO₂-uitstoot van de bedrijven waarin we beleggen.

Follow This

Activistisch platform dat beursgenoteerde olie- en gasbedrijven via de aandeelhouders wil bewegen om te verduurzamen.

Fossiele energie

Energie opgewekt door verbranding van versteende planten- of dierenresten, zoals steenkool, aardolie en aardgas. Kenmerkend voor fossiele energie is dat de bron in beginsel maar één keer kan worden gebruikt. We spreken ook wel van 'grijze' energie.

Groene obligaties

Obligaties uitgegeven door een bedrijf, instelling of overheid bedoeld voor het financieren van duurzame projecten.

Hernieuwbare energie

Energie opgewekt door bronnen die in beginsel onuitputtelijk zijn, zoals zonne-, wind- en waterkrachtenergie.

IPCC

Intergovernmental Panel on Climate Change; Internationale groep van wetenschappers die in opdracht van de Verenigde Naties onderzoek doet naar en adviseert over klimaatverandering, gevolgen en aanpak.

Klimaatcommitment van de financiële sector

Afspraak van een groot aantal financiële instellingen, waaronder ABP, om zich vrijwillig aan te sluiten bij het Nederlandse Klimaatakkoord.

Klimaatverdrag van Parijs

In 2015 gesloten verdrag tussen 195 landen over het beperken van de opwarming van de aarde tot maximaal 2 graden Celsius, maar beter nog 1,5 graad Celsius.

Kolen

Verzamelterm voor steenkool en bruinkool. Bij de verbranding van kolen voor energieopwekking komt relatief veel CO₂ vrij. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kolen voor het opwekken van elektriciteit (thermische kolen) en kolen voor de productie van staal (metallurgische kolen).

Koolstofdioxide

De volledige naam voor CO₂, het belangrijkste broeikasgas.

NBS

Nature-Based Solutions. Verzamelnaam voor methodes om op natuurlijke wijze CO₂ vast te houden, bijvoorbeeld in bossen en andere ecosystemen.

Nederlands Klimaatakkoord

In 2018 gesloten akkoord waarin overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties afspraken hebben gemaakt over hoe Nederland de klimaatdoelen van Parijs wil halen. De Nederlandse financiële sector, waaronder ABP, heeft zich hierbij vrijwillig aangesloten.

Net zero emissions

Letterlijk: netto nul uitstoot. Hiermee wordt bedoeld dat een bedrijf geen CO₂ uitstoot of – als er wel nog uitstoot is – deze volledig afvangt, opslaat, hergebruikt en/of compenseert.

NZIF

Net Zero Investment Framework. Samenwerking van Nederlandse en internationale beleggers, waaronder ABP, om klimaatverandering aan te pakken en te komen tot een CO₂-neutrale beleggingsportefeuille in 2050.

OESO

Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Samenwerking van economisch sterk ontwikkelde landen, waaronder Nederland, op het gebied van sociale en economische kwesties.

PCAF

Partnership for Carbon Accounting Financials. Samenwerking van 111 Nederlandse en internationale beleggers, waaronder onze vermogensbeheerder APG, die een meetmethode hebben ontwikkeld voor het vaststellen van de CO₂-impact van beleggingen en leningen.

Primaire energie

Energie van bronnen die in de natuur voorkomen en beschikbaar zijn voor winning, zoals kolen, olie, aardgas, biomassa en zon- en windenergie. Elektriciteit is een voorbeeld van secundaire energie; er is een primaire energiebron nodig om elektriciteit te maken.

Scope 1

CO₂-uitstoot direct veroorzaakt door bedrijfsactiviteiten, zoals door gebouwen, machines en transportmiddelen.

Scope 2

CO₂-uitstoot die samenhangt met de energie die een bedrijf inkoopt.

Scope 3

CO₂-uitstoot die samenhangt met het gebruik van producten door de klanten van het bedrijf.

SDG-7

Het doel om iedereen in de wereld toegang te geven tot betaalbare en duurzame energie. Dit is een van de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen voor een betere wereld die in 2015 door de Verenigde Naties zijn opgesteld.

Stranded assets

Letterlijk: vastzittende bezittingen. Doorgaans wordt met stranded assets bedoeld dat door klimaatverandering en de energietransitie sommige kolen-, gas- of olievoorraden niet uit de grond kunnen worden gehaald, of veel minder zullen opbrengen dan verwacht.

Teerzand

Een kleverig mengsel van zand, water en dikke olie waaruit bruikbare olie kan worden gewonnen. In vergelijking met 'gewone' olie komt bij de winning veel CO₂ vrij.

TCFD

Task Force on Climate-related Financial Disclosures. Een organisatie die adviseert hoe bedrijven en beleggers het beste kunnen rapporteren over klimaatverandering en de maatregelen die ze daartegen nemen.

Meer informatie? Ga naar abp.nl/over-abp/duurzaam-en-verantwoord-beleggen